

Halide Edib ve şarkın Hindistan Hâlleri*

Halide Edib and the Indian Facets of the Orient

Emrah Pelvanoğlu

Dr. Öğretim Üyesi, Yeditepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü
ORCID: 0000-0003-4635-2629, E-Mail: emrahp@gmail.com

Öz

Halide Edib Adıvar (1884-1964), modern Türk edebiyatının ilk uluslararası figürlerinden biridir. Bu yazıda onun uluslararası bir yazar olarak 1935 yılında Hindistan'a yaptığı seyahat ve bu seyahatin verimi olarak yayımlanan *Inside India* (1937) ve *Conflict of East and West in Turkey* (1935) üzerinde duracak ve II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesindeki 1930'lar dünyasının krizleri karşısında Hindistan üzerinden önerdiği alternatif tezleri ele alacağım. Halide Edib'in emperyalist milliyetçiliği aşmak adına gösterdiği dikkate değer düşünsel çabalara rağmen, özcu ikili karşıtlıklara dayanan sentez önerilerinin kendi tarihselliğinin belirlediği Avrupa merkezci düşünsel reflekslerinden ve Oryantalist düşünce üslubundan çıkamadığını iddia edeceğim. Bu bağlamda onun "Doğu" ve "Batı" arasında gördüğü özsel farklılıklarla, Hindu ve Müslümanlar arasında gördüğü epistemolojik ayrımlar arasındaki benzerliklere işaret edeceğim.

Abstract

Halide Edib Adıvar (1884-1964) is one of the first international writers of modern Turkish literature. This article centers on her notable journey to India in 1935, where she was invited as an international Muslim author and political figure. This study closely examines her resultant literary works, namely *Inside India* and *Conflict of East and West in Turkey*. The article delves into the arguable theses she put forth during her "Indian expedition" in response to the tumultuous circumstances of the 1930s political landscape, just preceding the outbreak of World War II. Despite Halide Edib's commendable intellectual endeavors to overcome imperialist nationalism, the argument posited here asserts that her synthesis proposals, grounded in essentialist binary dichotomies, remained entangled within Eurocentric intellectual paradigms and an Orientalist thought style influenced by her own historicity. Within this context, this article points to the similarities between the essential differences that she perceived between the "East" and "West" and the epistemological distinctions she claimed between Hindus and Indian Muslims.

Anahtar Kelimeler

Halide Edib
Adıvar, Hindistan,
Oryantalizm,
yazarlık

Keywords

Halide Edib
Adıvar, India,
Orientalism,
authorship

Makale Tarihi

Geliş / Received
12.08.2023

Kabul / Accepted
11.09.2023

Makale Türü

Araştırma Makalesi
Research Article

* Bu makalenin ilk hâli 25-26 Aralık 2014 tarihlerinde İstanbul Şehir Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "Türkiye'de Kadın Yazarlığı Tarihi III: Halide Edib Adıvar" başlıklı sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur.

© Yazar(lar) / Author(s) | CC BY- 4.0 • Checked by plagiarism software

Bu makale, orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunulması koşuluyla, herhangi bir ortamda sınırsız kullanıma, dağıtım ve çoğaltmaya izin veren Creative Commons Atıf Lisansı (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) koşulları altında paylaşılan bir Açık Erişim makalesidir. • This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Giriş

“Halide Hanım ile 1913 yılında Konstantinopol’de ilk kez karşılaştığımızda, kendisi Hindistan’a gelip ülkesi hakkındaki gerçeğleri anlatmak için pek hevesliydi”¹ der Dr. Muhtar Ahmad Ansari. Bu satırlar Halide Edib Adıvar’ın 1935 yılında Delhi’deki Jamia Millia İslamia (Ulusal Müslüman Üniversitesi)’nde verdiği konferansların metinlerinin toplandığı *Conflict of East and West in Turkey*’nin sunuş yazısında yer alır. Dr. Ansari’ye göre o yıllarda Türkiye, Avrupalıların sistematik iftiraları ile uğraşmakta ve Halide Edib, Avrupa emperyalizminin acımasız eleştirilerine ve tuzaklarla dolu hain diplomasisine karşı tek başına mücadele etmektedir. Bu yüzden kendisinin o dönem gelememiş olduğuna sevindiğini belirten Dr. Ansari, 1935 yılı Halide Edib’inin ise öfke ve tutkuyla değil, insan eylemlerine karşı anlayış ve affetme dolu bir özgüven ve bilgelikle dolu olduğunu vurgular.² Onun bu gözlemleri, Halide Edib’in biyografisi ile de uyumlu bir dönüşüme dikkat çeker. Halide Edib, Türkiye’nin en büyük varoluş krizi ile karşı karşıya kaldığı “uzun savaş” günlerinde (1912-22),³ kendi bireysel varoluşunu ortaya koymaktan çekinmeyen entelektüel bir kadın olarak üzerine düşeni yapmaya çalışmış ve İttihat Terakki yönetiminden Cumhuriyet’e giden süreçte yönetici elitlerle çoğu zaman sürtüşerek de olsa yan yana durmuş, lâkin 1924 sonrası tesis edilen müesses nizamın dışında kaldığı için, bir nevi “gönüllü sürgün” hayatı yaşamak üzere kocası Adnan Adıvar’la birlikte Avrupa’ya gitmiştir.

Bu yazıda Halide Edib’in uluslararası bir yazar olarak 1935 yılında Hindistan’a yaptığı seyahat ve bu seyahatin verimi olan *Inside India* (1937) ve *Conflict of East and West in Turkey* (1935) üzerinde duracak ve II. Dünya Savaşı’nın hemen öncesindeki 1930’lar dünyasının krizleri karşısında Hindistan üzerinden önerdiği alternatif tezleri ele alacağım. Halide Edib’in emperyalist milliyetçiliği aşmak adına gösterdiği dikkate değer düşünsel çabalara rağmen, özcü ikili karşılıklara dayanan sentez önerilerinin kendi tarihselliğinin belirlediği Avrupa merkezci düşünsel reflekslerden ve Oryantalist düşünce üslubundan çıkamadığını iddia edeceğim.⁴

¹ M. A. Ansari, “Preface,” *Conflict of East and West in Turkey* Halide Edib Adıvar (Lahore: Sh. Muhammed Ashraf 1963), I.

² Ansari, “Preface,” II.

³ Fahrettin Altay, *On Yıl Savaş ve Sonrası (1912-22)* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022). Ayrıca bkz. Stanford J. Shaw, *Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu: Savaşa Giriş*, çev. Beyza Sümer Aydaş (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014).

⁴ Ahmet Küçükler’in 2020 yılında Rusya’da sunduğu “Halide Edib’in Hindistan Konferansları-Oryantalizm ve Türkiye Anlatısı” başlıklı bildirisinin tam metnine maalesef ulaşılamamıştır. Bildiri özeti için bkz. Ali Küçükler, “Halide Edib’in Hindistan Konferansları-Oryantalizm ve Türkiye Anlatısı” (sunum, 27. International Scientific Conference “Dimitriyev Memorial Lectures”, Moskova, Rusya, 2019), <https://elibrary.ru/item.asp?id=42974218>.

Hindistan Yolunda Uluslararası Bir Yazar

Halide Edib'e politik bir aktivist ve yazar olarak Türk edebiyatı kanonu içinde açılan yerin, uluslararası Halide Edib figürü ile çok da uyumlu olduğunu söyleyemeyiz. Frankofon ve milliyetçi bir edebiyat camiasının içinde Anglofon ve enternasyonalist (Sultanahmet mitingi ve Wilson prensipleri) bir yazar olmasını, onun düşünce dünyasını farklı kılan etkenlerden biri olarak not etmeliyiz. İngilizceye olan hâkimiyetiyle Robert Kolej çevresi üzerinden kurduğu dostluklar ve ilişkiler; 1924 sonrası bu dilde yazdığı roman, hatırat ve politik risalelerle birlikte kendisine uluslararası bir yer açtı. Bu süreçte Halide Edib, Türk bağımsızlığının sembol ismi ve politik bir muhalif olarak *Nutuk*'la hesaplaşıyor, daha sonra *Türkün Ateşle İmtihanı* adıyla otosansüre uğratılıp yeniden yazılacak *The Turkish Ordeal*'da (1928) Kurtuluş Savaşı anılarını yayımlıyordu.⁵ Britanya ve Birleşik Devletler'de değerli bir kadın yazar olarak karşılanıyor ve Türkiye'deki reformları "kopuş paradigmasından" farklı olarak "süreklilik" paradigması içinde anlatıyordu. *Yale Review* için yazdığı "Dictatorship and Reforms in Turkey"⁶ tam da böyle bir yazıydı ve İpek Çalışlar'ın belirttiği üzere daha sonra *Turkey Faces West* (1930) kitabında genişletilerek yer aldı.⁷

Columbia Üniversitesinin konuk profesörlük teklifinin ardından Halide Edib, 1934 yılında Dr. Ansari'den Gandhi'nin manevi liderliğindeki Hindistan Kongre Partisi ve onun paydaşı olan Hint Hilafet Komitesi adına Yeni Delhi'deki Jamia Millia İslamia'de konferanslar vermesi için davet alır. İpek Çalışlar hilafetin kaldırılmasına kızan Hint Müslümanlarının muhalif Halide Edib'i çağırımlarını "belki biraz bu sürtüşmeye"⁸ bağlar. Ali Fuat Bilkan ise Hindistan'ın politik gündemine dikkat çekerek, Halide Edib'in, İngiliz yönetimi altındaki Hindistan'ın birliğini savunan Dr. Ansari ve Kongre hareketini desteklemek ve Müslüman ayrılıkçılığını savunan Muhammed Ali Cinnah'ı pasifize etmek için devreye sokulduğunu ima eder. Ona göre İngilizlerin de kendi yönetimleri altındaki bir Hindistan'da "kendileriyle daha uyumlu, alternatif bir Müslüman tipini ön plana çıkarmak için çaba sarf ettikleri bilinmektedir. Bu durumda Halide Edip, Muhammed Ali Cinnah'ı dışlamaya çalışan İngilizlerin söylemlerine paralel birtakım telkinlerde bulunabilecekti."⁹

Burada Dr. Ansari ve Hint Müslümanlarının kendi uluslaşma süreçlerinde Osmanlı hilafeti, Türk kimliği ve Türkiye bağımsızlık mücadelesi ile neden bu kadar ilgili olduklarının

⁵ *Turkish Ordeal* ile *Türkün Ateşle İmtihanı*'nı öz-çeviri, otosansür ve yeniden-yazım bağlamında karşılaştıran önemli bir yazı için bkz. Mehtap Özdemir, "Self-Translation as Testimony: Halide Edib Rewrites The Turkish Ordeal," *Self-Translation and Power Negotiating Identities in European Multilingual Contexts* içinde, ed. Olga Castro, Sergi Mainer ve Svetlana Page (Londra: Palgrave Macmillan, 2017), 71-92.

⁶ Halide Edib, "Dictatorship and Reform in Turkey," *Yale Review* 19, no: 1 (1929): 27-44.

⁷ İpek Çalışlar, *Halide Edib: Biyografisine Sığmayan Kadın* (İstanbul: Everest Yayınları, 2010), 370.

⁸ Çalışlar, *Halide Edib*, 381. Halide Edib'in ilgili yazısı için bkz. "The Turkish Republic," *Turkey Faces West* (New Haven: Yale University Press, 1930), 200-237. Yazının Türkçesi için bkz. "Türkiye Cumhuriyeti," *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri II* içinde, çev. Can Ömer Kalaycı (İstanbul: Can Yayınları, 2015), 143-170.

⁹ Ali Fuat Bilkan, "Halide Edib Adıvar'ın Hindistan'daki Konferansları," *Bilig* 56 (Kış 2011): 34.

üzerinde durmak lâzım. Yukarıda alıntıladığım yazıya dönecek olursak Ansari'nin şu cümlesi ile karşılaşırız: “Hint-Müslümanı olmayan birinin, Panislamizm’in Hint Müslümanları için ne anlama geldiğini kavraması güçtür.”¹⁰ Dr. Ansari'nin Panislamizm’le kastettiği Osmanlı Hilafeti ile simgeselleştirilen uluslararası Müslüman dayanışmasıdır. Ansari, Panislamizmin basit bir politik tercih olmanın çok ötesinde, Hint Müslümanlarının kendi kimlik ve ulusal varoluş mücadeleleri ile birlikte içselleştirdikleri, dayanışma ve mücadele azminin kaynağı olarak gördükleri, çok güçlü bir duyarlık (*sentiment*) olduğunu belirtir. Çünkü Osmanlı hilafeti ve Türkiye, Batı emperyalizmi karşısında direnebilen yegâne özgür ülkedir ve onların başarısı için edilen dualar, toplanan yardımlar, gönderilen tıbbi destek ekipleri Hint Müslüman kimliğinin ayrılmaz bir parçası olur.¹¹ Hilafetin kaldırılmasının yarattığı hayal kırıklığı ve öfkenin bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini belirten Dr. Ansari, aradan geçen zaman ile yaraların iyileştiğini ve ortaya çıkan tarihsel mesafenin Hilafetin ilgası yönündeki politik tercihi daha anlaşılır kıldığını belirtmekle beraber yeni bir dizi soru daha ekler: “Türklerin hilafetin ilgası ile ilgili mantıklı açıklamaları olduğunu kabul edelim. Peki dinlerinden, kültürlerinden, dahası kendilerine özgü olan her şeyden neden vazgeçtiler ve hiçbir zaman tamamıyla kendilerinin olamayacak yabancı bir kültürü, yaşam biçimini neden zorla kabul ettiler?”¹² Dr. Ansari, Halide Edib’in ilgili konuşmalarını hazırlarken elbette ki mevcut Hint duyarlığını dikkate almadığını belirtir ve onun “nesnelliliğine” vurgu yapar. Ardından Hilafetin ilgasına giden sürecin II. Abdülhamid’in baskıcı politikaları ile başladığını ileri süren Halide Edib görüşünü kısaca özetler. Sonrasında, Cumhuriyet’in İslamiyet karşısında aldığı tutumu eleştiren görüşlerini de aktarır ve Hint Müslümanlarının İslamiyet algısındaki yanlışlıklara da işaret ederek, Müslümanlık ve İngiliz emperyalizmi arasındaki gerilimden sağlıklı ve özgün bir modernleşme projesi ile çıkılabileceğini ima eder.¹³ Dr. Ansari’nin bu kısa ama önemli sunuş yazısı, Halide Edib’in Hindistan’daki varlığına dair İpek Çalışlar ve Ali Fuat Bilkan’ın yazdıklarından daha somut bilgiler içerir. 1946 yılında bağımsızlığını ilan eden Hindistan, 1935 yılında politik çekişmelerin hız kazandığı bir sürece girer. Hindistan’ın birliğinden yana olan ve Gandi’nin Kongre partisini destekleyen Hilafet hareketi ve Dr. Ansari, Müslüman azınlığın Hindistan birliği içindeki durumu, hızlanan modernleşme süreci karşındaki çekinceleri ile ilgili endişelere karşı Halide Edib figürünü devreye sokmuştur. Bu sayede potansiyel karşıtlıkları

¹⁰ Ansari, “Preface,” VIII.

¹¹ Hint Müslümanlarının Balkan Savaşları’ndaki yardım faaliyetlerini belgeleyen detaylı bir araştırma için bkz. Ahmet Zeki İzgöer “1911-1913 (1329-1331) Tarihli Osmanlı Hilâl-i Ahmer Sâlnamesine Göre Balkan Savaşları Sırasında Hint Müslüman Halkının Osmanlı’ya Yardımları,” *Journal of History and Future* 1 (2015): 99-171. Hint Müslümanları ile Osmanlı-Türk ilişkilerini daha geniş bir tarihsel bağlamda ve Panislamizm odağında değerlendiren bir çalışma için bkz. Azmi Özcan, *Pan-İslâmizm, Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)* (İstanbul: İsam Yayınları, 2020).

¹² Ansari, “Preface,” VII. Ansari’nin soruları Türkiye tarihine olan dışarıklı konumu ve Panislamizm/anti-emperyalizm özdeşliği üzerine kurulu zihinsel angajmanı göz önüne alırsa anlaşılır gelebilir. Ancak Ansari ve onun gibi düşünenler 18. yüzyıldan beri süregelen Osmanlı-Türk modernleşmesinin tarihsel sürekliliklerini atlamakta ve en kansız devrimlerden biri olan Cumhuriyet devrimi arkasındaki kitlesel uzlaşmayı ve rızayı göz ardı etmektedirler.

¹³ Ansari, “Preface,” VIII-XII.

“aşmış” ve hem “Panislamist” duygulara seslenebilen modern bir kadının, hem de Hilafeti kaldıran Cumhuriyet’in tasfiye ettiği uluslararası bir muhalifin desteğini almış olur.¹⁴

Hindistan’ı Anlatmak, Hindistan’a Anlatmak

Halide Edib Adivar’ın 9 Ocak 1935’de Bombay’da başlayan Hindistan ziyareti 14 Mart’ta yine Bombay’da sona erer. Yeni Delhi’de Dr. Ansari’nin Darüsselam adlı evinde on gün dinlendikten sonra Jamia Milli’deki konferanslarına başlar. Bu konferanslara biletle girilir ve sık sık izdihamdan kaynaklı sıkıntılar yaşanır. 19 Ocak’taki konferansa bizzat Gandhi başkanlık eder. Kongre partisi ile ilgili politik entelektüel figürler bu konferansları izlerler. Delhi’deki toplantıların ardından Halide Edib, Aligarh, Lahor, Peşaver, Lucknow, Benares, Kalküta, Haydarabat ve Bombay’ı kapsayan bir geziye çıkar.¹⁵ Geziden geriye iki kitap kalır. Daha önce de değindiğim ve Delhi’deki konferansları bir araya getiren *Conflict of East and West in Turkey* Camia-i Milliye tarafından aynı yıl içinde Hindistan’da yayımlanır. Adivar’ın Hindistan gözlemlerini anlattığı *Inside India*’nın ilk baskıları ise 1937’de Londra’da, 1938’de de New York’ta çıkar. Kitabın Halide Edib tarafından yapılan Türkçe yeniden yazımı, 1938 yılında *Tan* gazetesinde “Bugünkü Hindistan” başlığı altında kısmen yayımlanırken, tamamı 1940-41 yıllarında *Yeni Sabah*’ta tefrika edilir. Halide Edib’in konferanslarının Türkçeleri ise 1938 yılında *Conflict of East and West in Turkey*’nin bir kısmı Urduca çevirisi üzerinden *Tan* gazetesinde, tamamı ise 1940 yılında *Yeni Sabah*’ta yayımlanır. Otosansüre uğratılmış “Bugünkü Hindistan”, *Hindistan’a Dair* başlığı ile Temmuz 2014’de kitaplaşırken *Inside India* hâlen Türkçeye çevrilmemiştir. *Conflict of East and West in Turkey*’deki bazı konferanslar bire bir olarak *Türkiye’de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri* içinde yer alır. 1955 yılında ilk baskısı yapılan bu kitaba girmeyen yazılarla *Turkey Faces West*’te yer alıp Türkçe kitaplara alınmamış diğer yazılar birlikte çevrilerek 2015 yılında *Türkiye’de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri II* başlığı ile yayımlanır. Jamia Millia’de tarih profesörü olarak çalışan Mushirul Hasan 2002 yılında *Inside India*’nın, 2008 yılında da *Conflict of East and West in Turkey*’nin yeni baskılarını hazırlar: *East Faces West: Impressions of A Turkish Writer in India*.¹⁶

¹⁴ *Inside India*’da, Hilafet Hareketi ve liderleri üzerinde duran önemli pasajlar vardır. Hilafetin Türkiye tarihinin içsel dinamikleri uyarınca en azından Türkiye bağlamında bir geleceğinin olamayacağını belirtmekle birlikte Halide Edib, Müslüman dünyasının Hilafeti canlandırmak için daha yoğun faaliyetlerde bulunabileceğini iddia eder ve bir bakıma “Elinizi tutan mı var?” demeye getirir. Nitekim takip eden sayfalarda İngilizlerin I. Dünya Savaşı’nda verdiği sözleri tutup Hindistan’a Kanada ya da Yeni Zelanda gibi “dominyon statüsü” vermiş olsaydı, hilafet ayaklanmasının sınırlı, duygusal bir alanda kalacağını iddia eder. Konu ile ilgili ayrıntılı bir tartışma için bkz. Hülya Adak, *Halide Edib ve Siyasal Şiddet: Ermeni Kırımı, Diktatörlük ve Şiddetsizlik* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016), 115-20.

¹⁵ Bugün bu rotada iki ayrı devlet bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Bülent Yorulmaz, “Halide Edib Adivar’ın Hindistan Hayatı,” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1988).

¹⁶ Halide Edib, *Inside India* (Oxford: Oxford University Press, 2002). Halide Edib, *East Faces West: Impressions of A Turkish Writer in India*, ed. Mushirul Hasan (Yeni Delhi: Jamia Millia İslamia, 2009).

Inside India, Hindistan'a dair dışarıdan bir bakışın, "içeriye dışarıya" anlattığı ve farklı türde yazı parçalarının bir araya geldiği ilginç bir kitap. *Conflict of East and West in Turkey* ise dışarıdalığı "ideal bir aralıkta yerleşmiş" olan yorumlayıcı figürün bizatihi kendisinden başlayarak, "içeriye dışarıya anlattığı" bir dizi konuşmadan oluşur. Kitapların bu ilginç durumu büyük oranda Halide Edib Adivar'ın yukarıda da kısmen değindiğim melez konumu ile uyumludur. Türkiye'den ama sürgün, yerli ama evrensel, Cumhuriyet reformları ile uyumlu ama muhalif, Müslüman ama sosyalizm sempatzımanı bir liberal ve bunların arasında gezinen ama ziyadesiyle modernleşme olgusu ile birlikte değerlendirilen "kadın" kimliği.¹⁷

Halide Edib'in ve kitapların (başka bazı kitaplarıyla birlikte) bu konumu, onun Türkiye'ye dönüşü ile bozular. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün ardından İsmet İnönü, geçmiş dönem küskünleri ile barışarak Yakup Kadri'nin nitelendirmesiyle "pek akıllıca" bir siyasi hamle yapar.¹⁸ Halide Edip Adivar 1939 Mart'ında İstanbul'a gelir. 1935'ten itibaren kimi kitapları tefrika edilmeye, yayımlanmaya başlamıştır. 1940 yılında İstanbul Üniversitesi İngiliz Filolojisi Bölümü'nü kurar. Dönemin sol liberal muhaliflerine yakın bir tutum alır. 1950-54 arası Demokrat Parti listesinden bağımsız olarak TBMM'ye girer. 1964'teki ölümüne kadar nispeten münzevi bir hayat geçirir.

1938 yılında "Hindistan'a Dair" adı ile tefrika edilen *Inside India*, Halide Edib tarafından yeniden yazılır ve uluslararası mevcudiyetinden uzaklaştırılarak, 1938 Türkiye'sinin politik sahnesi ile uyumlu hâle getirilir. Buna rağmen kitaplaşması Temmuz 2014'ü bulacaktır. Hülya Adak, bu baskıya eklenen "İkinci Dünya Savaşı Esnasında Hint Bağımsızlık Hareketi: *Hindistan'a Dair*'in Sessizlikleri" başlıklı son söz yazısında, Türkçe tefrika ve İngilizce kitap arasındaki farklılıklara dikkat çekerek "orijinal metnin 1937'de, Türkçesinin ise İkinci Dünya Savaşı döneminde basıldığını düşünürsek, siyasi tartışmaların olmamasını sansür olarak yorumlayabilir, bu sansürün ise savaş dönemi siyasi hassasiyetlerle/kaygılarla alakalı olduğunu iddia edebiliriz"¹⁹ der ve bir dizi farklılık sıralar. İngilizlere ve İngiliz sömürgeciliğine getirilen eleştiriler Türkçe versiyonda yer almaz, dahası *Hindistan'a Dair*'de politik figürlerin izledikleri siyasetlere yönelik analizler yerini, küçük bir "meşhur simalar" kataloğuna bırakır. Nehru ve sosyalizm, Gandhi, Abdülgaffar Han ve şiddetsizlik politikaları, Halide Edib'in siyasal pozisyonunu ele vermeyecek

¹⁷ Nagihan Haliloğlu, Halide Edib'in yazarlığının ve entelektüel faaliyetlerinin bu karmaşık konumunu onun yazılarındaki İngiltere ve İngiliz temsilileri üzerinden ele alır ve Richard ve Janis Haswell'in *Hospitality and Authoring* (2010) başlıklı kitaplarında çerçevesini çizdikleri "ev sahipliği" ve "yazarlık" kavramları üzerinden Halide Edib'in her iki dilde gerçekleştirdiği politik, entelektüel eylemlerin/yazarlıkların karmaşık konumunu tartışır. "İngiliz edebiyatı okuyucusu, Türk edebiyatı yazarı, İngiliz edebiyatı tarihçisi olarak Halide Edib ev sahibi-yazar ve okur-misafir ilişkilerini hem tecrübe etmiş hem de dönüştürmüştür." (71). Bkz. "Halide Edib Hamsptead'de: İngilizlerin İşgalci ve Ev Sahibi Olarak Temsili," *TUDED* 59, no:1 (2019): 67-88. <https://doi.org/10.26650/TUDED2019-0004>.

¹⁸ Yakup Kadri'ye göre İnönü'nün muhaliflerle barışmasının temel sebebi "eski muarızlarıyla Atatürk'e dayanmaksızın tek başına uğraşamayacağını anladığı" içindir. Bkz. *Politikada 45 Yıl* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1984), 167.

¹⁹ Hülya Adak, "İkinci Dünya Savaşı Esnasında Hint Bağımsızlık Hareketi: *Hindistan'a Dair*'in Sessizlikleri," *Hindistan'a Dair* içinde, (İstanbul: Can Yayınları), 209.

şekilde sansürlenir. Adak'ın da belirttiği gibi “*Inside India*’da Halide Edib’in ütopyası sömürgecilik karşısında birleşik, sosyalist bir Hindistan’dır; şiddetsizlik de direnişin en önemli prensibidir.”²⁰

Inside India’nın Türkiye bağlamında geçirdiği bu “oto-dönüşümü” paranteze alırsak Halide Edib, İslam, modernleşme, uluslaşma gibi bir dizi kimlik sorunsalı ile karşılaşacağı ve kendi özneliğinin, bir nevi örnek, öneri/teklif olarak değerlendirileceğinin farkında olmalıdır. Ansari ile mektuplaşmalarında, konferans için konu belirlerken ve seyahati boyunca gittiği her yerde kendisine gösterilen ilgiyi değerlendirirken ve Halide Edib özellikle belirtmese de *Hindistan’a Dair*’in sayfaları boyunca bu farkındalığı görebiliriz. “Hindistan’ın Kapı Eşiğinde” başlıklı ilk bölümde kendi Hindistan bilgisini aktarırken “Hindistan’ı muhtelif cephelerden gören pek çok Hintli dinlemiştim, fakat bu ayrı ayrı parçaları bir türlü bir araya toplayamıyordum. Binlerce seda, fakat ahenk yok... Hindistan bana hâlâ sazları akort etmekle meşğûl, muazzam bir orkestra heyeti hissini veriyordu” der.²¹ *Inside India*’nın açılış cümleleri ise kitapta üretilen Hindistan bilgisinin ve bu bilgiyi üretme yönündeki yazarlık otoritesinin²² açıklanmasına dairdir. Halide Edib kitabın bu “başlangıç cümlelerinde”, aitlik ilişkisi içinde olmadığı hiçbir ülke hakkında kişisel izlenimler haricinde bir şey yazmamak gibi katı bir kuralı olduğunu ve bu kuralı çocukluğundan beri tanıdığı ve bir süre ikamet de ettiği İngiltere için bile bozmadığını vurgular. Bu güçlü başlangıç ifadesi *Inside India*’nın Hindistan üzerine üretilmiş bir söylem olarak varlığını ilginç bir “aradalığa” yerleştirir. Kural, duyumsanmamış olan (öteki) üzerinde otorite kullanıp hakkında yazmamayı gerektirir. Hindistan’ın istisnalığı da tam da buradan, Halide Edib’in ait olmadığı diğer ülkelerden farklı olarak ona yaşattığı yakınsamadan neşet eder. Yazar kendini eksiksizce evinde hissetmiştir ve manevi düzeyde gelen bu aitlik hissi ona, “Hintliler hakkında geniş bir serbestlikle yazma özgürlüğünü” verir.²³ Ancak ironi içindeki ironi şudur ki Halide Edib’in Hindistan’ı ve Hintlileri kendi tarihselliğinin mütehakkim bakışından kaçırmak için ortaya koyduğu çaba, Hindistan’a dair yazarlığının kaynağı olan öznel duyuş ve ifade serbestliği yoluyla Avrupa merkezci “düşünce üslubunun”²⁴ tam içine düşer. Örneğin *Hindistan’a Dair*’in açılışını takip eden şu paragraf, Hindistan’ın mevcut zaman ve tarih kategorileri ile anlaşılmasının zor olduğunu anlatan Oryantalist / mistik bir fantezi içerir ve Halide Edib’in içinden konuştuğu düşünsel çerçeveyi ele verir:

Onda göğün yüzü uçuk ve mavi, havası rutubet içinde, muallakta baş aşağı dikilmiş gibi duran garip şekilli ağaçlar ve salkım salkım nebatatı dumandan bulutlar gibi müphem... Hilkatın, ölçülmesi mümkün olmayan bir yavaşlıkla hayata şekil verdiği bir zaman. Hindistan’ın kapı eşiğinde zaman

²⁰ Adak, “*Hindistan’a Dair*’in Sessizlikleri,” 210.

²¹ Halide Edib Adivar, *Hindistan’a Dair* (İstanbul: Can Yayınları, 2014), 28.

²² Otorite (*authoritas*) ve yazarlık (*authorship*) arasındaki ilişkiye dair ufuk açıcı bir tartışma için bkz. Edward Said, *Başlangıçlar: Niyet ve Yöntem*, çev. Ferit Burak Aydar (İstanbul: Metis Yayınları, 2008), 33.

²³ Halide Edib, *Inside India*, 3.

²⁴ Edward Said, bir düşünce üslubu (*style of thought*) olarak tanımladığı Oryantalizmin “Doğu” ve çoğu zaman “Batı” arasındaki ontolojik ve epistemolojik farklılıklara dayandığını belirtir. Yazının ilerleyen kısımlarında bu düşünce üslubunun Halide Edib’in medeniyet tasavvurları bağlamında ne kadar belirleyici olduğunu gösteren örnekler paylaşacağım. Bkz. *Orientalism* (New York: Vintage Book, 2004), 2.

denilen şeyin korkunç hakikatini çok derinden duydum. Geçmiş, hâl, gelecek, bunlar hep bizim ölçülerimiz... Belki de kuruntularımız. Zannediyorum ki Hindistan'ın asıl manasını o akşam biraz anlar gibi oldum.²⁵

Aslında bu ve bunun gibi pasajlara *Hindistan'a Dair*'de ve *Inside India*'da çok nadir rastlanır. Halide Edib'in bu küçük fantezisinde Hindistan tarih dışı/zaman dışı ve dolayısıyla kavranamaz bir başkalık olarak anlatılır. "Bizim ölçülerimiz" in Avrupa merkezli epistemolojik kıstasları ima ettiğini düşünürsek, Halide Edib'in tam da "asıl manasını o akşam biraz anlar gibi oldum" derken ironik bir şekilde kendi yabancılığını duyumsadığını söyleyebiliriz. Abdülhak Hamid'in "Külbe-i İştıyak" duyarlığından bir gıdım fazlasını ifade etmeyen bu pasajdaki insan yokluğu, "Hindistan'dan insan manzaraları" olarak da değerlendirilebilecek kitabın genel yapısı ile taban tabana zıt düşer. Halide Edib'in elini serbest bırakıp edebîlik peşine düştüğü bazı pasajlarda insandan uzaklaşıp betimlemelerini doğaya ya da iklime yönelttiğini de söyleyebiliriz. Kalküta Hindu Üniversitesi'ndeki konferansını anlattığı bölümden alınan şu paragraf bahsettiğim doğa/iklim/mekân betimlemelerinin bir örneğini sunuyor:

Talebenin talebi üzerine üniversitedeki konferansları binaların ortasındaki büyük meydanlıkta verdim. Talebe yedi binden fazladır ve en büyük salonları beş bin kişi alıyordu. Bir balkondan, Bengal'in yıldızlı bir gecesinde Bengal gençliğine bakmak bir sanatkâr için unutulmayacak bir levhadır. Yanlarda elektiriklere rağmen bu muazzam kütlelin ortası loşlukta kalmıştı, adeta beyaz kostümleri bu ışık ve loşluk sahnesinde yere inmiş bir beyaz bulut tesiri yapıyordu. Ve bu beyazlık içinde bakır renkli başlı ve ışıldayan gözler bulutu delip geçmiş sonsuz yıldızlar gibiydi.²⁶

Ancak daha önce de belirttiğim gibi bu tarz pasajlar *Hindistan'a Dair*'de gayet seyrek görülür. Anlatının asıl gücü, Hülya Adak'ın da belirttiği gibi "katılımcı gözlem metoduyla yazılmış bir etnografi örneği" olmasından, anlatıcının hemen her sınıftan "tanıştığı Hintli kadın ve erkekleri gözlemlediği gibi, onlarla birlikte Hindistan'daki mücadelenin ve tartışmaların içinde yer almasından ve zaman zaman kendi pozisyonuna da eleştirel bir biçimde yaklaşmasından gelir.²⁷ Mekân tasvirlerinin bile büyük oranda ev ve okullara yöneldiği kitaptaki bu etnografik dikkat bütün anlatı boyunca devam eder. Öyle ki II. Dünya Savaşı tarihselliğine uyarlanmış *Hindistan'a Dair*'de bile bir tane İngiliz'den bahsedilmez. Halide Edib Hindistan'da yaşayan insanları, yaşam alanlarını anlamak ve nesnel bir merakla anlatmak için tasvir eder: "Misafir olduğum evleri ekseriyetle bu kitapta tarif ediyorum. Çünkü mimari ve ev içleri onları yaratanların zihniyeti ve zevkiyle ekseriyetle alakadar oluyor. Bunu tamim etmek istemem fakat New York'ta gök tırmalayan binaları yaratanla Hindistan'daki evleri yapanlar arasında tabii olarak başkalık var."²⁸

Halide Edib'in "tamim etmek istemem" diyerek koyduğu şerhe kitap boyunca sadık kalmaya çalıştığını görürüz. Bütün bu çabaya rağmen genelleştirmeler yapmaktan ya da kategorik farklılıklar ortaya koymaktan da geri durmaz. Anlatının Benares gezisi bölümünde, yakın zamana

²⁵ Halide Edib, *Hindistan'a Dair*, 29.

²⁶ Halide Edib, *Hindistan'a Dair*, 179-80.

²⁷ Adak, "*Hindistan'a Dair*'in Sessizlikleri," 209.

²⁸ Halide Edib, *Hindistan'a Dair*, 138-39.

kadar insan kurban edilen Vişnu adındaki Hint tanrısına ve onun tapınağındaki insan kalabalığına dair bazı gözlemlerini paylaşırken, kurban ritüeline ve bu bağlamda Hindu inancına en azından bu kısmıyla mesafe aldığını okuruz:

Bütün bu yokuşta en iptidai bir muhayyile, bir sembolizm hakimdi. İnsan kendini hilkatın ilk günlerinde hissediyordu. Ademoğlu topraklara indiği gün ne kadar kendini biçare ve yalnız bulunduğunu, etrafındaki şeylerden nasıl medet umduğunu bu sokakta anlamak çok kolaydı. Bir kez daha ‘evvel zaman içinde’ havasındaydık. Çünkü buradaki ibadetçilerin zihniyeti elle tutulamayan, gözle görülmeyen hakikatleri tahayyüle müsait değildi.²⁹

Halide Edib burada yaban düşünce, sembol-metafor ve somutluk arasındaki ilişkiden yola çıkarak, Hindistan kültürlerine ve putperestliğine dair yine Avrupa merkezli bir eleştiri getirir. Kendi yarattığı model uyarınca tarihin sonunu yaşayan Avrupa, Hindistan gibi ötekilerini açıklamak için zaman ve mekân özdeşleştirdiği bu tarz yorumları Hegel’den beri yapmaktadır.³⁰ Halide Edib, hoşlanmadığı Vişnu kültürünü yargılamak için bu Avrupalı modeli teklifsizce kullanarak bir zaman-mekân yerleştirmesi yapar. Ancak asıl ilgi çekici olan tapınak ziyaretinin ertesinde sürpriz bir emrivaki ile bulunduğu Benares’in Müslüman azınlığına dair gözlemleridir. Buradaki azınlığın lideri olan Abdülmecid adındaki tüccar, Halide Edib’in oradan geçeceğini öğrendiği an cemaatin çoğu esnaf olan temsilcilerini evinde toplamış ve yazarı onlarla buluşturmıştır. Tüccarın bu organizasyon kabiliyetine hayran kalan Halide Edib’in asıl hayranlığı ise çok vakur gördüğu bu küçük topluluğa yönelir:

Hepsi mahcup, mütevazı fakat hepsinde aynı zamanda vakar var, belki kendilerinin tahmin etmediği içten gelen bir kudret var. Ovada binbir put, binbir mabet ortasında, şamatalı bir din panayırı içinde heyecanla sarhoş görünen isterik bir halk arasında yalnız bu küçük cemaat muhakemesine sahip görünüyordu. [...] Hindistan’ı ziyaret edip de Hinduizmin mistik cereyanlar içinde muhakemesini kaybetmeyen Garb münevverlerinin ekserisi Müslümanlığın Hindistan’da istikbali büyük olduğunu, Müslüman halkın kafası daha ölçülü, daha mutedil olduğunu söylerler.³¹

Tam da burada *Conflict of East and West in Turkey*’deki Doğu-Batı kategorilerinin nasıl ayrıştırıldığına bakmakta yarar var. Halide Edib’in Hindu ve Müslüman yaşantılarına dair kurguladığı hiyerarşiyi imleyen ayırım (*distinction*) ile “Şark” ve “Garb” için kurguladıklarının paralel olduğunu düşünüyorum. Zira Müslümanların daha dünyevi, soyut düşünceye açık ve hudutları belli; Hinduların ise daha uhrevi / mistik, somut metaforlarla işleyen ve sınırları müphem bir hayat yaşadıklarını *Hindistan’a Dair*’de birkaç yerde daha ima eder.³² *Conflict of East and*

²⁹ Halide Edib, *Hindistan’a Dair*, 161.

³⁰ Konu hakkında etkileyici bir inceleme için bkz. Ranajit Guha. *Dünya-Tarihinin Sınırında Tarih*, çev. Erkal Ünal (İstanbul: Metis Yayınları, 2006).

³¹ Halide Edib, *Hindistan’a Dair*, 163-64.

³² Halide Edib’in en önemli tezlerinden biri Doğu’ya içkin olan maneviyatçılığın Batı’nın materyalist çıkmazlarını onararak eşit düzlemde bir iş birliğinin imkânlarını sağlayacağıdır. *Hindistan’a Dair*’de “müspet sırrılık” dediği bu yönelimden farklı olarak bir de “menfi sırrılık” dediği ve Hindistan’da artık hâkim olmasa da tamamen de ortadan kalkmadığını belirttiği bir durumdan bahseder ve buna dair çeşitli örnekler verir. Mesela Delhi’de iken “oldukça mühim hükümet memuru bir Hindu”dan kendisini, bir kadının

West in Turkey'nin "Ottoman Turks as State-Builders" başlıklı ilk bölümünde "Doğu Nedir? Batı Nedir?"³³ diye soran Halide Edib, önce Kur'an'a referans vererek "bütün milletler tek bir ırktır" dedikten sonra insanı, biyolojik ve metafizik olarak belirler³⁴ ve insanlar arasındaki farklılıkları iklim, coğrafya ve tarihsel etkilerle açıklar. Halide Edib'e göre büyük abideler ve despotik imparatorlukların ortaya çıktığı "Doğu"da bireyin, bu ezici tiranlık ve azgınlık karşısında ancak zihnini maddi dünyadan ayırıştırıp gerçekliği metafizik bir düzlemde kabullenerek dayanabilecektir. Altın monarşilerin ya da abidelerin olmadığı "Batı"da ise hukukun, Roma'dan itibaren insan eliyle inşa edildiğini ve bireyin bu hukuka hiçbir zaman iman derecesinde bağlanmadığını ve aklını, ruhunu devlet ve toplumdan ayırştırmamakla birlikte her daim daha fazlası için mücadele ettiğini belirtir. Halide Edib'e göre "Batılı bireyin zihni, yoğun bir şekilde varlığının ve çevresindeki fizik dünyanın maddi yönüne konsantre olur."³⁵ İdeal olan ise bir nevi Doğu-Batı sentezi olarak değerlendirebileceğimiz ruh-madde birlikteliğidir ve II. Dünya Savaşı'na doğru ilerleyen kriz içindeki Batı maddiyatçılığını iyileştirecek olan da bu sentezdir.

Son derece yüzeysel, özcü ikili karşıtlıklara ve sorunlu tezlere dayalı bu konferanslara çeşitli yazar ve düşünürlerden tepkiler gelir. "Review and Future Outlook" başlıklı son konferansında Halide Edib bu eleştirilere genel bir cevap verir gibi yapsa da doğrudan Dr. Muhammed İkbal'in *Civille and Military Gazette*'de yayımladığı yazısına³⁶ referans vererek Doğu-Batı, ruh-madde, dünyevi-uhrevi gibi ikili karşıtlıkların temel belirleyici olduğu tezlerini tekrar eder. Yine Halide Edib'in aktardığına göre İkbal, "Ruh"un, ilk Avrupalı filozof olarak bilinen Eflâton'un kavramsallaştırdığını hatırlatır ve onun keskin bir karşıtlık içinde kategorileştirdiği Batı/madde, Doğu/ruh ikiliğine şiddetle itiraz eder. Halide Edib ise eleştirilere cevap olarak "Hiç çekinmeden

vücudunda doğan ve uzmanların 4-5 asırdır doğmadığını belirttiği bir ruhun mucizelerine tanıklık etmesi için davet eden bir mektup alır. *Hindistan'a Dair*, 103-04. Hint Müslümanlarının önde gelen liderlerinden Seyit Ahmet'in bütün eleştirilerine rağmen İngilizleri desteklemesinde de yine benzer bir Müslüman-Batı yakınsaması vardır: "Garplı, Müslümanla karşı karşıya gelince kendi başka hissedebilir, fakat uzak şarka ya da Hindu alemine girince birdenbire Müslümanı kendine daha yakın buluyor. [...] Bir İngiliz mütefekkeri bana dedi ki: 'İslamiyet Garbin dini olmalıydı, Şarklılar onu bu hale soktu. Hristiyanlık şarka yaraşır, garplılar ona bu garip şekli verdiler.'" *Hindistan'a Dair*, 112-13.

³³ Halide Edib, *Conflict*, 1.

³⁴ "He is a child of the Thinking Universe, of God, as well as a child of the animal." Halide Edib, *Conflict*, 2.

³⁵ Halide Edib, *Conflict*, 5-6.

³⁶ Mushirul Hasan, Halide Edib'in Hindistan seyahatini odağa aldığı kitabı *Between Modernity and Nationalism: Halide Edip's Encounter with Gandhi's India* başlıklı kitabının "The Idea of East and West: Debate with Iqbal" başlıklı bölümünde, İkbal'in söz konusu yazısına ve Halide Edib'e getirilen diğer bazı eleştirilere dair detaylar verir. Hasan'ın aktardığına göre İkbal, Halide Edib'in Doğu ve Batı tanımlarını, "Doğunun kendi kendini Şarklılaştırmasının klişelerle dolu bir ifadesi" olarak görür ve Halide Edib'in aktardığı Eflâton örneğinden başka Mani ve Buda'yı da ruh-beden sentezi üzerine öğretiler kurmuş düşünürler olarak aktarır. Bölümün büyük kısmında ise Hasan, İkbal'in Avrupa merkezliğe ve Batı medeniyetinin yıkıcı ve düşman unsurlarına karşı gösterdiği direncin yönünün zamanla insanı ilerlemenin getirdiği özgürlüklere doğru yöneldiğini belirterek, İkbal'in İslâmi köktencilikini ve tutarsızlıklarını eleştirir. Bkz. *Between Modernity and Nationalism: Halide Edip's Encounter with Gandhi's India* (Yeni Delhi: Oxford University Press. 2010), 184-202.

söyleyebilirim ki ne kadar yüzeysel ve belirsiz görünürse görünsün, ‘maddeye verilen önemin’ Batı’nın baskın karakteri olduğu çoğu Batılı alimce kabul edilmektedir” der ve William S. Haas’ın *What is European Civilization and What is Its Future?* başlıklı kitabından yola çıkarak madde-Batı özdeşliği üzerine bir kez daha çeşitli büyük tezler öner sürer.³⁷ Halide Edib, dünyayı yönetme ve biçimlendirme konusunda neredeyse özsel bir üstünlükle var olan Batılı zihnin ürettiği bilimin, görünmeyen (*unseen*) ya da uhrevi olanın bilgisine yönelerek içine düştüğü maddiyatçı çıkmazları aşacağı bir gelecek kurgular.³⁸ Bu gelecek, görünmeyen / öte dünyaya gömülmüş Şark’ın kendini yönetme kapasitesi kazanarak elde edeceği eşitliğin sağladığı iş birliği imkânlarıyla da mümkün olacaktır. Bu bağlamda Halide Edib, eylemlerini benzer bir dünyevi-uhrevi sentezine ulaştıklarını iddia ettiği “Ahiler”e benzettiği ve ideal bir “Yeni-Müslüman” (*Neo-Moslem*) olarak tanımladığı Mahatma Gandi’yi ve onun dirayetli ve rasyonel paydaşları olan Hint Müslümanlarını işaret eder.³⁹ Onların Hint uluslaşması yolundaki başarıları bu tezlerin de ispatı olacaktır.

Sonuç

Modern Türk edebiyatı tarihinin ilk uluslararası figürlerinden olan Halide Edib, 1939 yılında biten sürgünlüğünün ardından kendi tercihlerinin de yönlendirdiği bir dönüşüm geçirir ve İngilizce yazdığı kitapları Türkçede yeniden yazarak hızlıca mevcut Türk edebiyatı kanonunun önemli bir parçası olur. Halide Edib’in ulusal edebiyata katılabilmek için kendisini Dünya edebiyat cumhuriyetinin önemli bir paydaşı yapabilecek alandan geri çekilmesi, onun Dünya için yazdıklarının önemli bir kısmının ulusal edebiyatın sınırlarının dışında kalmasına da yol açmıştır. Sınırdaki takılan ve yeniden yazılarak ya da bağlamından koparılarak ulusal edebiyata uyumlulaştırılan bu kitaplardan *Inside India* ve *Conflict of East and West in Turkey*’nin konuları, tartıştığı konular ve uyumlulaştırmanın getirdiği ikilik, değerli ve verimli bir tartışma alanını kendiliğinden açar.

II. Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde yayımlanan bu kitaplarda Halide Edib, her ne kadar emperyalist milliyetçiliği aşarak eşitliği ve şiddetsizliği esas alan evrensel ve manevî bir iş birliği modelinin imkânlarını tartışsa da kendi tarihselliğinin özcü Doğu-Batı kategorileri ile hiçbir sorun yaşamaz. Dahası Halide Edib’in, Doğu ve Batı arasında gördüğü özsel farklılıklarla, Hindu ve Müslümanlar arasında gördüğü epistemolojik ayrımlar arasındaki benzerlikler kitapların bir diğer sorunlu tarafıdır. Bu bağlamda dünyevi ve maddi Batı ile uyumlu anlatılan Hint Müslümanlarının, sınırları müphem ve ruhani Doğu’ya benzetilen Hindulara karşı Hindistan birliği

³⁷ Halide Edib, *Conflict*, 223. Alman/Amerikalı İranist, yazar ve politikacı William S. Haas’ın kısa bir biyografisi için bkz. Hossein Kamaly, “William S. Haas,” *Encyclopedia Iranica*, erişim 26 Şubat 2014, <https://iranicaonline.org/articles/haas-william>

³⁸ Halide Edib, *Conflict*, 230.

³⁹ Halide Edib, *Conflict*, 247.

yolunda daha başarılı olacağını ima eden Halide Edib'in, zarını, referans verdiği anonim Garp münevverleri gibi Hint Müslümanları için attığını ve dolaylı da olsa bir nevi "Orientalism Alla Turca" ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Adak, Hülya. *Halide Edib ve Siyasal Şiddet: Ermeni Kırımı, Diktatörlük ve Şiddetsizlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- . "İkinci Dünya Savaşı Esnasında Hint Bağımsızlık Hareketi: *Hindistan'a Dair*'in Sessizlikleri." *Hindistan'a Dair* içinde, 205-10. İstanbul: Can Yayınları, 2014.
- Adivar, Halide Edib. *Conflict of East and West in Turkey*. Lahore: Sh. Muhammed Ashraf, 1963.
- . "Dictatorship and Reform in Turkey." *Yale Review* 19, no: 1 (1929): 27-44.
- . *East Faces West: Impressions of a Turkish Writer in India*, edited by Mushirul Hasan. Yeni Delhi: Jamia Millia İslamia, 2009.
- . *Inside India*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- . *Hindistan'a Dair*. İstanbul: Can Yayınları, 2014.
- . "The Turkish Republic." *Turkey Faces West*, 200-237. New Haven: Yale University Press, 1930.
- . "Türkiye Cumhuriyeti." *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri II* içinde, çeviren Can Ömer Kalaycı, 143-170. İstanbul: Can Yayınları, 2015.
- Altay, Fahrettin. *On Yıl Savaş ve Sonrası (1912-22)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
- Ansari, Muhtar Ahmad. "Preface." *Conflict of East and West in Turkey* içinde, I-XII. Lahore: Sh. Muhammed Ashraf, 1963.
- Bilkan, Ali Fuat. "Halide Edib Adivar'ın Hindistan'daki Konferansları." *Bilig* 56 (Kış 2011): 33-44.
- Çalışlar, İpek. *Halide Edib: Biyografisine Sığmayan Kadın*. İstanbul: Everest Yayınları, 2010.
- Haliloğlu, Nagihan. "Halide Edib Hamsptead'de: İngilizlerin İşgalci ve Ev Sahibi Olarak Temsili." *TUDED* 59/1 (2019): 67-88. <https://doi.org/10.26650/TUDED2019-0004>.
- Hasan, Mushirul. *Between Modernity and Nationalism: Halide Edip's Encounter with Gandhi's India*. Yeni Delhi: Oxford University Press. 2010.

- Hossein Kamaly. "William S. Haas." *Encyclopedia Iranica* içinde. Erişim 26 şubat 2014. <https://iranicaonline.org/articles/haas-william>.
- İzgöer, Ahmet Zeki. "1911-1913 (1329-1331) Tarihli Osmanlı Hilâl-i Ahmer Sâlnamesine Göre Balkan Savaşları Sırasında Hint Müslüman Halkının Osmanlı'ya Yardımları." *Journal of History and Future* 1 (2015): 99-171.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Politikada 45 Yıl*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1984.
- Özcan, Azmi. *Pan-İslâmizm, Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*. İstanbul: İsam Yayınları, 2020.
- Özdemir, Mehtap. "Self-Translation as Testimony: Halide Edib Rewrites The Turkish Ordeal." *Self-Translation and Power Negotiating Identities in European Multilingual Contexts* içinde, editörler Olga Castro, Sergi Mainer ve Svetlana Page, 71-92. Londra: Palgrave McMillan, 2017.
- Said, Edward. *Orientalism*. New York: Vintage Book, 2004.
- Shaw, Standford J. *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu: Savaşa Giriş*. Çeviren Beyza Sümer Aydaş. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Yorulmaz, Osman Bülent. "Halide Edip Adivar'ın Hindistan Hayatı." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1988.